

References

1. Ystoryia vneshnei polytyky Yspanyy / N. E. Anykeeva, V. A. VEDIUSHKYN, O. V. Volosiuk, Y. Yu. Mednykov, S. P. Pozharskaia (2013) / [History of Spain's foreign policy]. – M.: Mezhdunarodnye otnosheniya.
2. Ivanytska O. P. (2006) Novitnia istoriia Ispanii v zhyttieypsakh koroliv. Alfonso XIII – korol paradoksv [Recent history of Spain in the biographies of kings. Alfonso XIII – King of paradoxes]. Chernivtsi: Knyhu – XXI.
3. Pozharskaia S. P. Burbony v Ispanyy [The Bourbons in Spain] // Novaia y noveishaia ystoryia. – 1993. – № 1. – S. 153–170.
4. Jose Sanchez Jimenez. La Espana (1995). De 1875 a 1931. – Madrid: Ediciones ISTMO.

**САМАЯ ВЛИЯТЕЛЬНАЯ ЖЕНЩИНА. «ЖЕЛЕЗНАЯ ЛЕДИ»
МАРГАРЕТ ТЭТЧЕР / СЕРГЕЙ ПЕРЕГУДОВ,
АЛЕКСАНДР ТЕРЕНТЬЕВ. – М.: ЭКСМО, 2014. – 384 С.**

Іваницька Ольга, Пунько Вікторія

Бурхливе ХХ століття подарувало світові цілу когорту видатних державних діячів, які потужно впливали на трансформацію як планети, так і своїх країн. Серед них Ф. Д. Рузвельт, Ш. де Голль, У. Черчілль, В. Гавел, Г. Коль, Дж. Кеннеді, Хуан Карлос I, М. С. Горбачов та інші. З-поміж усіх особливе й визначне місце посідає Маргарет Тетчер – непересічна особистість, жінка-політик, прем'єр-міністр Великої Британії у 1979–1990 роках. З іменем цієї неординарної жінки-політика пов'язана ціла епоха в історії Великої Британії, яка отримала назву «тетчеризму», «неоконсервативної революції», «революції Тетчер». Британського прем'єр-міністра також називали «залізною леді» (так Тетчер було вперше названо 24 січня 1976 р. в газеті «Красная звезда», яку видавало Міністерство оборони СРСР, після її промови «Британське пробудження»). М. Тетчер, її урядовій діяльності та різним аспектам приватного життя присвячено десятки монографій, наукових статей, нарисів [1; 2; 7; 8; 9; 14; 15]. Проте науковий і практичний інтерес до її особистого й політичного життя не спадає, тому можна прогнозувати суттєве поповнення історіографії тетчеризму.

Сама Маргарет Тетчер залишила свої виступи, наукові праці, мемуари, які дозволяють вивчати й аналізувати її бачення тодішнього світопорядку, ідеї, переконання, конкретну діяльність, і таким чином переконатись у непересічно-

сті цього політика, її феноменальній впевненості в тому, що і як необхідно робити для величі Великої Британії й облаштування світу [10–13].

Розлога історіографія М. Тетчер і тетчеризму поповнилась дослідженням С. П. Перегудова й О. О. Терентьева. Ця праця вийшла у науково-популярній серії «Великі жінки ХХ століття», заснованій В. Вульфом [5]. Варто також зауважити, що С. П. Перегудов як відомий російський британіст давно й плідно займається Британією часів М. Тетчер [3; 4; 6]. «Самая влиятельная женщина. «Железная леди» Маргарет Тэтчер» є своєрідним підбиттям підсумку багаторічних наукових пошуків.

Структурування рецензованої нами книги є, на нашу думку, вдалим: вона складається з семи глав і 23 параграфів. Автори застосували при побудові свого наукового дослідження хронологічно-проблемний принцип, не оминувши аналізу тодішніх британських реалій у контексті широкого історичного тла. Це дозволило С. Перегудову та О. Терентьеву з'ясувати сутність і різні сторони урядової діяльності британського прем'єр-міністра 1979–1990 рр., показати особливості прийняття М. Тетчер рішень у часто несподіваних ситуаціях.

Розпочинаючи першу главу свого дослідження, науковці зазначають, що чимало експертів вважають Маргарет Тетчер взірцем державного діяча, для якого політика була одночасно і покликанням, і професією. На їхню думку, Тетчер – це політик, яка «зробила себе сама». Адже відомо, що з моменту виникнення, вищі посади в британській консервативній партії монополізувало вузьке коло багатих аристократичних родин. Тільки з середини ХХ ст. у складі вищого партійного та державного керівництва з'явилися люди без зв'язків. Серед таких людей були Едвард Хіт, який очолив партію в 1965 р. До цієї когорти належить і Маргарет Тетчер, яка стала першою в історії Великобританії жінкою-лідером консервативної партії, долаючи на своєму шляху ті чи інші прояви «чоловічого шовінізму» [5, 5–55]. Проте дослідники оминули детальний аналіз дитинства та юнацьких років Маргарет Тетчер. На нашу думку, саме соціальне походження, родинна атмосфера значною мірою сформували майбутнього британського прем'єр-міністра – жінку. Відомо, що Маргарет Гільда Тетчер (1925–2013) (дівооче прізвище – Робертс) народилася у сім'ї найманого робітника Альфреда Робертса (пізніше власника невеличкої бакалійної крамниці, а згодом – і двох) у містечку Грентем (графство Лінкольншир). Це була типова провінційна родина середнього статку, працьовита, дуже ощадлива і глибоко релігійна (Робертси належали до методистської церкви). Мати займалася хатнім господарством, а батько, ставши помітною постаттю у містечку, хоч і не мав вищої освіти, почав брати участь у діяльності місцевого осередку консервативної партії. В роки Другої світової війни його обрали мером міста. Саме він справив на Маргарет найбільший вплив, сподіваючись, що його улюб-

лена донька досягне того, що не вдалося йому. Маргарет зростала допитливою, наполегливою і впевненою в своїх силах дівчинкою. Весь вільний від навчання час допомагала батькам у крамниці. Вже у 10-річному віці стала брати участь у шкільному дискусійному клубі. Закінчила школу з відзнакою. Це дозволило їй стати студенткою Оксфордського університету (тоді дівчатам нелегко було потрапити до цього привілейованого навчального закладу). Тут вона вивчала органічну хімію. Водночас вступила до консервативної партії, активно працювала в одному з її осередків. Керівники партії звернули увагу на її енергійність, відданість суспільним ідеалам та цілеспрямованість у роботі. На третьому році навчання Маргарет – першу жінку – обрали президентом університетської консервативної асоціації. 1946 р. 21-річна дівчина взяла участь у роботі з'їзду консервативної партії. Промова У. Черчілля справила на неї незабутнє враження.

Щоправда, на шляху до політичного Олімпу М. Тетчер довелося пережити не одну прикру невдачу. Так, двічі, 1948 і 1951 рр., їй не пощастило виграти парламентські вибори й потрапити до парламенту. Але поразки тільки гартували її політичну волю.

Оксфордський університет Маргарет закінчила з посередніми успіхами. Почала працювати за фахом і швидко відчула, що хімія – не її покликання. 1950 р. вона познайомилася з Девідом Тетчером, успішним бізнесменом, старшим за неї на 10 років. Через рік вони стали подружжям. Шлюб з Девідом дозволив Маргарет попрощатися з хімією і присвятити себе цілковито політиці. Для цього вона здобуває ще юридичну освіту, провадить упродовж 1954–1957 рр. успішну адвокатську практику, бере активну участь в організації «Консервативні адвокати» та Асоціації консервативних адвокатів, заводить знайомства серед провідних діячів партії, шукає надійний виборчий округ. Ним виявилося багате, заселене переважно євреями, передмістя Лондона – Фінчлі.

1954 р. у 34-річному віці М. Тетчер стала депутатом парламенту. За неї віддали голоси 53 відсотки виборців. Відтоді вона незмінно перемагала в цьому окрузі на всіх парламентських виборах. З 1961 по 1964 рр. Тетчер обіймає посаду молодшого міністра (заступника міністра) з пенсійного забезпечення та соціального страхування в уряді Г. Макміллана. З 1970 по 1974 рр. вона – міністр освіти. Після поразки консервативної партії на виборах 1974 р. постало питання про обрання нового лідера. Консерватори гостро відчували необхідність нової програми, нових підходів. Е. Хіт та У. Уайтлоу не запропонували нових ідей. Проте М. Тетчер не тільки подала нову програму, а й у роки, які передували виборам, зуміла переконати рядових членів партії, що саме вона здатна стати лідером-новатором. «Маргарет Тетчер очолила партію тому, що запропонувала змінити курс», – зазначають її біографи [5, 56–109].

Автори рецензованої книги пропонують широку палітру критичних висловлювань, спрямованих проти ідей та урядової програми Маргарет Тетчер. Це висловлювання экс-прем'єрів, чиновників високого рангу, окремих наукових працівників, як, наприклад, професора Лондонської школи економіки і політичних наук Р. Маккензі, який в 1978 р. стверджував, що Тетчер – вкрай обмежений, нездатний до стратегічного мислення діяч. Газета «Файненшл таймс», яка репрезентувала інтереси бізнесових кіл, писала в 1975 р., що перебування Тетчер на посаді голови консервативної партії є «відхиленням від норми». Проте майбутній прем'єр-міністр виявляла дещо показну байдужість до критики своїх опонентів. Зате вона послідовно вела свою гру, до того ж, як зазначають С. Перегудов і О. Терент'єв, більш продуману і вишуканішу, аніж її противники. І перемога дісталася їй [5, 83–88].

Надзвичайно цікаво побудована глава, присвячена прем'єрству Маргерет Тетчер: аналізується її боротьба з «м'якотілими», тобто формування урядового кабінету політиками, які поділяли погляди прем'єра-жінки; стосунки з іншою видатною жінкою Британії – королевою Єлизаветою II; налагодження співпраці з парламентом. Автори наголошують на реорганізації роботи кабінету міністрів і на феноменальній працездатності самого прем'єр-міністра. Робочий день Тетчер розпочинався, пишуть науковці, зазвичай з 6.30 ранку і тривав з невеликими перервами до 1–2 години ночі. За стиль урядової роботи і комунікації з міністрами та опонентами Маргарет Тетчер заслужила прізвисько «ватажка піратів» або «Черчілля в спідниці». Так само чимало місця у своїй книзі С. Перегудов та О. Терент'єв відводять аналізу рис характеру М.Тетчер, її як людини й як політика. Вони акцентують увагу читача на таких її особливостях, як колосальна працездатність, блискучий ораторський таланти, уміння висловлюватися чітко, логічно, дохідливо, переконливо, настирливість, прекрасне знання фактологічної сторони справ, сміливість, незламна воля, витончений розум. Водночас М. Тетчер приписують інші риси: незвичайне честолюбство, самовпевненість, безапеляційність тощо. При цьому всьому саме вона витягла Великобританію з найглибшої післявоєнної кризи і повернула їй статус великої держави [5, 142–267].

Варто наголосити на тому, що російські науковці змальовують розлогу картину практичної реалізації стратегії тетчеризму, її результатів: як, наприклад, приватизацію державних підприємств і створення «демократії власників», боротьбу з профспілками, реформування «держави загального добробуту», активну зовнішню політику (війна за Фолкленди), особистий внесок М. Тетчер у завершення «холодної війни» тощо [5, 201–266].

Суттєву частину своєї книги (117 із 384 сторінок) російські британісти присвятили аналізу політичного й приватного життя Маргарет Тетчер після

відставки. На цих сторінках маємо можливість ознайомитися з маловідомими фактами її біографії, парламентською діяльністю як баронеси, її прогностичними висловлюваннями щодо долі Європейського Союзу, які нині певною мірою справджуються, ставленням до розпаду Югославії та громадянської війни на її теренах, реакцією на терористичний акт 11 вересня 2001 р. у США, другу іракську війну та інші події [5, 306–380].

Загалом рецензована книга є вагомим внеском у дослідження теоретичної та практичної сторін тетчеризму, політичного портрету Маргарет Тетчер, її характеру, стилю роботи, стосунків у родині та з колегами й опонентами.

Гарна мова та вишукана стилістика викладу роблять книгу С. П. Перегудова та О. О. Терентьева доступною та корисною не тільки для фахівців, але й для найширшого кола читачів, які цікавляться видатними політичними й державними діячами ХХ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Великобритания: эпоха реформ / под ред. Ал. А. Громько. – М.: Издательство «Весь мир», 2007. – 536 с.
2. Огден Крис. Тэтчер. Женщина у власти. Портрет человека и политика / Крис Огден; пер. с англ. – М.: Новости, 1992. – 541 с.
3. Перегудов С. П. Неоконсервативная модель общественных отношений (социально-политический аспект) / С. П. Перегудов // Мировая экономика и международные отношения. – 1990. – № 11. – С. 48–63.
4. Перегудов С. П. Маргарет Тэтчер / С. П. Перегудов // Вопросы истории. – 1988. – № 10. – С. 60–83.
5. Перегудов С. П. Самая влиятельная женщина. «Железная леди» Маргарет Тэтчер / С. П. Перегудов, А. А. Терентьев. – М.: Яуза: Эксмо, 2014. – 384 с.
6. Перегудов С. П. Тэтчер и тетчеризм / С. П. Перегудов. – М.: Наука, 1996. – 298 с.
7. Попов В. И. Маргарет Тэтчер: человек и политик. Взгляд российского дипломата / В. И. Попов. – М.: Международные отношения, 2000. – 464 с.
8. Современный консерватизм / К. С. Гаджиев, С. П. Перегудов, В. А. Скороходов и др. – М.: Наука, 1992. – 264 с.
9. Трубайчук А. Ф. Особливості соціально-економічної політики британських консерваторів у 1979–1990 роках / А. Ф. Трубайчук, О. С. Черевко // УЖ. – 1999. – № 2. – С. 125–133; № 3. – С. 88–96.
10. Тэтчер Маргарет. Искусство управлять государством. Стратегия для меняющегося мира / пер. с англ. – М.: Альпина Паблицер, 2003. – 504 с.

11. Тэтчер Маргарет. Я вірю. – Консерватизм: Антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – С. 422–430.
12. Тэтчер Маргарет. Виміри консерватизму. – Консерватизм: Антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – С. 27–42.
13. Тэтчер Маргарет. Свобода та обмежене врядування. – Консерватизм: Антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – С. 725–735.
14. Тьеріо Жан Луи. Маргарет Тэтчер: от бакалейной лавки до палаты лордов / Жан Луи Тьеріо. – М.: Молодая гвардия, 2010. – 520 с.
15. Blundell John. Margaret Thatcher: A portrait of the Iron Lady. – New York: Algora Publishing, 2008. – 215 p.

References

1. Velykobrytaniya: epokha reform (2007) / pod red. Al. A. Hromyko [*United Kingdom: the era of reform*]. М.: Yzdatelstvo «Ves myr».
2. Ohden Krys (1992). Tetcher. Zhenshchyna u vlasty. Portret cheloveka y polytyka [*Thatcher. Woman in power. Portrait of man and politics*] / per. s anhl. М.: Novosty.
3. Perehudov S. P. Neokonservatyvnaia model obshchestvennykh otnoshenyi (sotsyalno-polytycheskyi aspekt) [*Neoconservative model of social relationships (socio-political aspect)*] // Myrovaia ekonomyka y mezhdunarodnye otnosheniya. – 1990. – № 11.
4. Perehudov S. P. Marharet Tetcher [*Margaret Thatcher*] // Voprosy ystoryy. – 1988. – № 10.
5. Perehudov S. P. (2014) Samaia vlyiatelnaia zhenshchyna. «Zheleznaia ledy» Marharet Tetcher [*The most powerful woman. "Iron Lady" Margaret Thatcher*]. – М.: Yauza: Eksmo.
6. Perehudov S. P. (1996) Tetcher y tetcheryzm [*Thatcher and Thatcherism*]. М.: Nauka.
7. Popov V. Y. (2000) Marharet Tetcher: chelovek y polytyk. Vzghliad rossiyskoho dypломата [*Margaret Thatcher: a man and a politician. Looking of the Russian diplomat*]. М.: Mezhdunarodnye otnosheniya.
8. Sovremennyi konservatyzm (1992) [*Modern conservatism*] / K. S. Hadzhyev, S. P. Perehudov, V. A. Skorokhodov y dr. М.: Nauka.
9. Trubaichuk A. F. Osoblyvosti sotsialno-ekonomichnoi polityky brytanskykh konservatoriv u 1979–1990 rokakh [*Features of the socio-economic policy of the*

British Conservatives in the years 1979–1990 / A. F. Trubaichuk, O. S. Cherevko // UIZh. – 1999. – № 2; № 3.

10. Tetcher Marharet (2003). Yskusstvo upravliat hosudarstvom. Stratehiya dlia meniaiushechosia myra [*Statecraft. Strategy for a changing world*]. M.: Alpy-na Pablysher.

11. Tetcher Marharet (2008). Ya viriu. – Konservatyzm: Antolohiia [*I believe. – Conservatism: An Anthology*] / uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. K.: VD «Prostir», «Smoloskyp».

12. Tetcher Marharet (2008). Vymiry konservatyizmu. – Konservatyzm: Antolohiia [*Measurements of conservatism. – Conservatism: An Anthology*] / uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. K.: VD «Prostir», «Smoloskyp».

13. Tetcher Marharet (2008). Svoboda ta obmezhenie vriaduvannia. – Konservatyzm: Antolohiia [*Liberty and limited government. – Conservatism: An Anthology*] / Uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. K.: VD «Prostir», «Smoloskyp».

14. Teryo Zhan Luy (2010). Marharet Tetcher: ot bakaleinoi lavky do palaty lordov [*Margaret Thatcher: bakaleynoy from the bench to the Chamber of Lords*]. – M.: Molodaia hvardyia.

15. Blundell John (2008). Margaret Thatcher: A portrait of the Iron Lady. New York: Algora Publishing.